Konstitutionsutskottets betänkande

1980/81:26

om ändring i vallagen m. m. (prop. 1980/81:170 samt motioner)

I detta betänkande behandlas dels proposition 1980/81:170, dels de med anledning av propositionen väckta motionerna 1980/81:2126, 2141, 2142, 2143, 2144 och 2145 och dels de under den allmänna motionstiden år 1981 väckta motionerna 1980/81:240, 489, 495, 646, 861, 866, 1513 och 1515.

Propositionen

Regeringen (*justitiedepartementet*) föreslår i proposition 1980/81:170 att riksdagen antar i propositionen intagna förslag till

1. lag om ändring i vallagen (1972:620),
2. lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval,
3. lag om ändring i kommunallagen (1977:179),
4. lag om ändring i lagen (1961:436) om församlingsstyrelse.

Till grund för förslagen ligger betänkandet (SOU 1980:45) Översyn av vallagen 2, som har avlämnats av 1978 års vallagskommitté.

I syfte att garantera kommunerna ett avgörande inflytande på valkretsindelningen föreslås att beslutanderätten i ärenden om valkretsindelning skall decentraliseras från länsstyrelserna till kommunfullmäktige. Vidare föreslås att skyddet för registrerade partibeteckningar skall stärkas. Bland övriga förslag kan nämnas de som gäller valkretsindelningen, valmaterialet och sammanräkningsförfarandet vid de kyrkliga valen. För att snabbare få fram valresultatet i dessa val föreslås bl. a. nya rutiner för poströsträkningen.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981 för att kunna tillämpas vid 1982 års val.

Beträffande lagförslagen och den närmare motiveringen hänvisas till propositionen.

Motionsyrkandena

I motion 1980/81:240 av Rune Torwald (c) och Christina Rogestam (c) hemställs "att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändrat öppethållande av vallokalerna eller alternativt ändrade regler för valdistriktsindelning på sätt som föreslagits i motionen för tillämpning vid 1982 års val".

I motion 1980/81:489 av Margareta Andrén (fp) hemställs "att riksdagen hos regeringen inför nästa val begär en översyn när det gäller reglerna för ombudsröstning och röstning på sjukhus och andra institutioner".

I motion 1980/81:495 av Åke Wictorsson (s) hemställs "att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om att varaktigt samboende skall jämställas med äkta makar vid röstning genom ombud vid allmänna val".

I motion 1980/81:646 av Margareta Andrén (fp) och Bonnie Bernström (fp) hemställs "att riksdagen hos regeringen begär en översyn över möjligheterna att ytterligare underlätta för utlandssvenskarna att delta i de svenska valen".

I motion 1980/81:861 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c) hemställs "att riksdagen beslutar att vallagen skall ändras så att det klart framgår att endast en beteckning i ord kan godtas för registrering av partibeteckning".

I motion 1980/81:866 av Knut Wachtmeister m. fl. (m) hemställs "att riksdagen beslutar att vallokalerna skall hållas öppna valdagen mellan kl. 08.00 och 19.00".

I motion 1980/81:1513 av Daniel Tarschys (fp) hemställs "att riksdagen hos regeringen anhåller om en översyn av vallagstiftningen i syfte att – utan skadeverkningar för demokratin – åstadkomma besparingar i statens och kommunernas utgifter för de allmänna valen".

I motion 1980/81:1515 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs "att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning rörande bestämmelserna för registrering av partibeteckning vid val i enlighet med vad som anförts i denna motion".

I motion 1980/81:2126 av Arne Andersson i Gamleby (s) och Gunnar Olsson (s) hemställs "att riksdagen beslutar att hos regeringen anhålla om förslag till sådan ändring av vallagen som syftar till att förhindra missbruk av enskild persons namn på valsedlar i enlighet med vad i motionen anförts".

I motion 1980/81:2141 av Bertil Fiskesjö (c) och Sven-Erik Nordin (c) hemställs "att riksdagen antar det till motionen fogade förslaget om ändring av vallagen". Förslaget har följande lydelse:

Förslag till
Lag om ändring i vallagen (1972:620)

Härigenom föreskrives att 2 kap. 1 § vallagen (1972:620)[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
För val till riksdagen är riket indelat i *28* valkretsar. Dessa är	För val till riksdagen är riket indelat i *29* valkretsar. Dessa är
Stockholms kommun,	Stockholms kommun,
Stockholms län med undantag av Stockholms kommun (Stockholms läns valkrets),	Stockholms län med undantag av Stockholms kommun (Stockholms läns valkrets),
Göteborgs kommun,	Göteborgs kommun,
Göteborgs och Bohus län med undantag av Göteborgs kommun (Bohusläns valkrets),	Göteborgs och Bohus län med undantag av Göteborgs kommun (Bohusläns valkrets),
Malmö, Helsingborg, Landskrona och Lunds kommuner (Fyrstadskretsen),	*Malmö kommun,*
Malmöhus län med undantag av Fyrstadskretsen (Malmöhus läns valkrets),	*Bjuvs, Eslövs, Helsingborgs, Höganäs, Hörby, Höörs, Landskrona och Svalövs kommuner (Malmöhus läns norra valkrets), Burlövs, Kävlinge, Lomma, Lunds, Skurups, Sjöbo, Staffanstorps, Svedala, Trelleborgs, Vellinge och Ystads kommuner (Malmöhus läns södra valkrets),*
Ale, Alingsås, Bengtsfors, Dals-Eds, Färgelanda, Herrljunga, Lerums, Lilla Edets, Melleruds, Trollhättans, Vårgårda, Vänersborgs och Åmåls kommuner (Älvsborgs läns norra valkrets),	Ale, Alingsås, Bengtsfors, Dals-Eds, Färgelanda, Herrljunga, Lerums, Lilla Edets, Melleruds, Trollhättans, Vårgårda, Vänersborgs och Åmåls kommuner (Älvsborgs läns norra valkrets),
Borås, Marks, Svenljunga, Tranemo och Ulricehamns kommuner (Älvsborgs läns södra valkrets),	Borås, Marks, Svenljunga, Tranemo och Ulricehamns kommuner (Älvsborgs läns södra valkrets),
vart och ett av övriga län.	vart och ett av övriga län.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

[1] Omtryckt 1979:456.

I motion 1980/81:2142 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c) hemställs "att riksdagen beslutar att vallagens 2 kap. 9 § skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
9 §	
För val av kommunfullmäktige skall kommunen indelas i valkretsar, om i kommunen finnas flera än 24 000 röstberättigade invånare eller för kommunen skall utses minst 51 fullmäktige. Överstiger antalet röstberättigade invånare i kommun 6 000 får kommunen indelas i valkretsar. Annan kommun får indelas i valkretsar endast om synnerliga skäl föreligger på grund av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets. Som röstberättigad anses den som har upptagits i gällande röstlängd.	
Vid valkretsindelning iakttages att valkretsarna	Vid valkretsindelning iakttages att valkretsarna
1. skall utformas så att varje krets kan beräknas komma att enligt bestämmelserna i 10 § utse minst *femton* kommunfullmäktige,	1. skall utformas så att varje krets kan beräknas komma att enligt bestämmelserna i 10 § utse minst *tjugo* kommunfullmäktige,
2. om det är möjligt, skall utformas så att varje krets kan omslutas med en sammanhängande gränslinje,	2. om det är möjligt, skall utformas så att varje krets kan omslutas med en sammanhängande gränslinje,
3. skall utformas så att territoriell församling, om det är möjligt, lämnas odelad och icke i något fall delas på flera än två kretsar och	3. skall utformas så att territoriell församling, om det är möjligt, lämnas odelad och icke i något fall delas på flera än två kretsar och
4. i den mån det kan ske utan olägenhet skall utformas så att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda kretsarna.	4. i den mån det kan ske utan olägenhet skall utformas så att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda kretsarna."

I motion 1980/81:2143 av Anita Persson (s) hemställs "att riksdagen beslutar att dubbelröstning vid allmänna val endast får ske fram till kl. 18.00 valdagen".

I motion 1980/81:2144 av Daniel Tarschys m. fl. (fp) hemställs "att riksdagen som ny lydelse av 2 kap. 9 § vallagen antar följande lydelse:

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
9 §	
För val av kommunfullmäktige skall kommun indelas i valkretsar, om i kommunen finnas flera än 24 000 röstberättigade invånare eller för kommunen skall utses minst 51 fullmäktige. Överstiger antalet röstberättigade invånare i kommun 6 000 får kommunen indelas i valkretsar. Annan kommun får indelas i valkretsar endast om synnerliga skäl föreligger på grund av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets. Som röstberättigad anses den som har upptagits i gällande röstlängd.	
Vid valkretsindelning iakttages att valkretsarna	Vid valkretsindelning iakttages att valkretsarna
1. skall utformas så att varje krets kan beräknas komma att enligt bestämmelserna i 10 § utse minst *femton* kommunfullmäktige,	1. skall utformas så att varje krets kan beräknas komma att enligt bestämmelserna i 10 § utse minst *tjugo* kommunfullmäktige,
2. om det är möjligt, skall utformas så att varje krets kan omslutas med en sammanhängande gränslinje,	2. om det är möjligt, skall utformas så att varje krets kan omslutas med en sammanhängande gränslinje,
3. skall utformas så att territoriell församling, om det är möjligt, lämnas odelad och icke i något fall delas på flera än två kretsar och	3. skall utformas så att territoriell församling, om det är möjligt, lämnas odelad och icke i något fall delas på flera än två kretsar och
4. i den mån det kan ske utan olägenhet skall utformas så att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda kretsarna.	4. i den mån det kan ske utan olägenhet skall utformas så att antalet fullmäktige för hela kommunen kan beräknas bli lika fördelat på de särskilda kretsarna."

I motion 1980/81:2145 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen beslutar "1. att hos regeringen hemställa om förslag till ett valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat utan särskild spärregel i kretsindelad kommun, 2. att hos regeringen hemställa om en utredning rörande bestämmelserna för registrering av partibeteckning vid val i enlighet med vad som i motionen anförs".

Frågor som tagits upp i motionerna

Vallokalernas öppethållande och valdistriktens storlek

Motionerna

I motion 1980/81:240 av Rune Torwald (c) och Christina Rogestam (c) anförs att det finns anledning överväga om inte bestämmelserna om

indelning i valdistrikt och vallokalernas öppethållande bör ändras. Som skäl härtill anförs att väljarna poströstar i allt större omfattning, att valförrättarna skulle få rimligare arbetsförhållanden samt att icke oväsentliga besparingar skulle kunna uppnås.

Motionärerna framhåller att arbetsdagen för valförrättarna är mycket lång och arbetskrävande. En viss förbättring kan enligt motionärerna åstadkommas om man såsom redan sker i vissa kommuner förstärker de stora valdistrikten med extrapersonal för rösträkning m. m. Om så sker, borde enligt motionärerna valdistrikten utan olägenhet kunna göras större.

Om man vill behålla valdistriktens storlek, borde man enligt motionärerna i stället kunna reducera öppethållandet genom att stänga vallokalerna två timmar mitt på dagen, förslagsvis mellan kl. 13 och 15. Enligt motionärernas uppfattning torde detta vara den åtgärd som är att föredra, eftersom den svarar mot de framförda skälen för ändringar samtidigt som den i endast ringa mån påverkar väljarnas bekvämlighet och gör att de kan få fortsätta att rösta i den gamla invanda vallokalen.

I motion 1980/81:866 av Knut Wachtmeister m. fl. (m) framhålls att den omfattande poströstningen har fått negativa konsekvenser för ett snabbt slutresultat genom den möjlighet som finns att på valdagen ändra en tidigare avlämnad poströst. De som arbetar i vallokalerna kan inte påbörja arbetet med att öppna poströsternas ytterkuvert och lägga ner valkuverten i valurnan förrän vallokalerna stängts kl. 20. Härigenom fördröjs enligt motionärerna säkerligen det slutliga valresultatet minst en timme. Det finns enligt motionärernas uppfattning skäl att söka åstadkomma förbättringar. Motionärerna påpekar att vallagskommittén inte varit beredd att föreslå ett slopande av möjligheten att ändra en avgiven poströst. Inte heller har kommittén velat sätta en viss tidpunkt på valdagen efter vilken ändring av poströst inte skulle tillåtas. Enligt motionärerna kommer en fortsatt väntad ökning av poströstandet ytterligare att fördröja sammanräkningen, samtidigt som arbetet i vallokalerna under öppettiden kommer att minska. Med anledning härav kan det enligt motionärerna vara motiverat att vid valet år 1982 stänga vallokalerna en timme tidigare, dvs. kl. 19. Enligt motionärerna har erfarenheterna från de senaste valen visat att ett mycket begränsat antal väljare röstar den sista timmen.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 9 kap. 1 § vallagen skall vallokal hållas öppen för röstning mellan kl. 8 och 20. Centrala valmyndigheten (riksskatteverket) får dock bestämma att vallokalen i ett visst valdistrikt skall vara öppen kortare tid, om det kan antas att väljarna ändå har tillfredsställande möjligheter att utöva sin rösträtt.

Reglerna om vallokalernas öppethållande fick sitt nuvarande innehåll genom lagändringar år 1978 efter förslag av 1978 års vallagskommitté i betänkandet (SOU 1978:64) Översyn av vallagen 1 (prop. 1978/79:48, KU

1978/79:15, rskr. 1978/79:77). Enligt tidigare regler skulle vallokalerna hållas öppna till kl. 21. Utskottet anförde i sitt betänkande bl. a. följande:

Fördelarna med en tidigare stängning av vallokalerna måste vägas mot riskerna för ett lägre valdeltagande. Under senare år har ett flertal reformer genomförts med syfte att underlätta röstandet och därmed främja ett högt valdeltagande. Valdeltagandet i vårt land har också successivt ökat till en internationellt sett hög nivå. En tidigare stängning av vallokalerna kan enligt utskottets mening accepteras endast under förutsättning att valdeltagandet därmed inte kan förutses minska.

Erfarenheterna från de val som genomförts sedan nuvarande ordning infördes visar bl. a. att antalet röstande mellan kl. 20 och 21 varit mycket litet. En förklaring till detta är sannolikt de förbättrade möjligheterna att poströsta. De väljare, som av olika skäl önskar utnyttja valdagen till andra verksamheter än röstningen, har i dag goda möjligheter att genom poströstning i förväg delta i valet. Väljarna har också visat en ökad benägenhet att poströsta, en utveckling som sannolikt kommer att fortsätta. På en enkätfråga från RSV uppgav år 1974 hela 85 procent av landets valnämnder att de ansåg att vallokalerna utan olägenhet för de röstande kunde stängas redan kl. 20.

Det får förutsättas att kortare öppethållandetider vid vallokalerna ges tillräcklig uppmärksamhet i samband med den samhällsinformation rörande valet som planeras. Farhågorna för att väljare av misstag anländer för sent till vallokalen bör därför vara ringa. När utskottet senast hade anledning att ta ställning till en tidigare stängning av vallokalerna var antalet nya röstberättigade p. g. a. sänkningen av rösträttsåldern och införandet av rösträtt för invandrare ett viktigt skäl för att inte då besluta om ytterligare förändringar. Några sådana särskilda skäl föreligger inte inför 1979 års val.

Utskottet var inte enigt. I en reservation (7 s) förordades att de gällande reglerna om vallokalernas öppethållande skulle behållas oförändrade.

Vallokalerna skall i princip hållas öppna hela dagen. Före 1970 års val gällde ett obligatoriskt uppehåll i valförrättningen mellan kl. 11 och 13. Som skäl för att slopa uppehållet anfördes behovet av att trygga att de då införda samtidiga valen till riksdagen och kommunala församlingar skulle kunna genomföras smidigt med en enda valdag (prop. 1969:148 s. 71).

Beträffande valdistriktens storlek gäller enligt 3 kap. 3 § andra stycket vallagen att valdistrikt bör omfatta 1 200–1 500 röstberättigade. Endast om särskilda skäl föranleder det, får valdistrikt omfatta mer än 1 800 eller mindre än 300 röstberättigade.

Dessa regler infördes år 1975 (prop. 1975:27, KU 1975:18, rskr 1975:226). Tidigare saknades normer för valdistriktens storlek. I propositionen anförde föredragande departementschefen att det sätt på vilket indelningen i valdistrikt genomförs får betydelsefulla konsekvenser i skilda hänseenden. En med tanke på befolkningstalet väl avvägd indelning utgör sålunda en förutsättning för att röstningen skall kunna genomföras smidigt och störningsfritt och röstsammanräkningen snabbt och säkert. Distriktens befolkningsstorlek kan, anförde departementschefen vidare, ha betydelse också för möjligheterna att fullt ut garantera valhemligheten. Avpassningen

av distriktens geografiska område måste dessutom antas påverka valdeltagandet (prop. s. 20).

Tidigare behandling

Vid 1975/76 års riksmöte behandlades en motion (2 c) om ändrade öppethållandetider för vallokaler. Förslagen innebar bl. a., liksom den nu aktuella motionen 1980/81:240, att vallokal skulle hållas stängd mellan kl. 13 och 15. Motionen avslogs i enlighet med förslag av utskottet som på denna punkt var enigt (KU 1975/76:24).

Budröstning m. m.

Motionerna

I motion 1980/81:489 av Margareta Andrén (fp) begärs inför nästa val en översyn av reglerna för ombudsröstning och röstning på sjukhus och andra institutioner. Motionären framhåller att det vid valet 1979 på flera platser kunde konstateras att valfusk hade förekommit. Framför allt var det vid röstning på sjukhus och institutioner som detta hade skett. Ombudsröstningen hade inte ägt rum i den ordning som lagen föreskriver. Några uppmärksammade rättegångar med anledning av valfusket har också förekommit.

Enligt motionären behöver det tydligen ske en översyn av reglerna vid röstning på sjukhus, ålderdomshem och andra institutioner. En skärpning när det gäller ombudsröstning bör enligt motionären också övervägas. Vidare föreslås att en försöksverksamhet med ambulerande röstmottagning på olika sjukvårdsinrättningar prövas. Då skulle enligt motionären sängliggande patienter i större utsträckning ha möjlighet att rösta personligen.

I motion 1980/81:495 av Åke Wictorsson (s) begärs förslag om att varaktigt samboende skall jämställas med äkta makar vid röstning genom ombud. Motionären framhåller att strävandena under senare år har varit att i olika lagar så långt möjligt jämställa samboende män och kvinnor, oberoende av om de har ingått äktenskap eller inte. Denna princip har enligt motionären godtagits av riksdagen i samband med ändringar i äktenskapslagstiftningen, varvid uttalades att man borde eftersträva att skatteregler och regler om sociala förmåner över huvud taget skulle få ett sådant innehåll att de icke påverkade kontrahenternas val av samlevnadsform. Motionären framhåller att det inte finns några möjligheter för samboende att använda ombudsröstning annat än om den ena parten är sjuk och den andre då röstar som vårdare. I vissa andra sammanhang kan det enligt motionären finnas svårigheter att definiera samboendets varaktighet och karaktär. Vid tillämpning av äkta make-röstning bekräftas dock förhållandet av de båda parterna och bestyrks av ett vittne. Detta bör enligt motionären vara en fullt tillräcklig garanti.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt gällande bestämmelser i 11 kap. vallagen får väljare under vissa förutsättningar lämna röstsedel genom bud (röstning med valsedelsförsändelse). Så får gift väljare lämna valsedel genom sin make (11 kap. 1 §). Vidare får väljare som betjänas av lantbrevbärare lämna valsedeln genom denne (11 kap. 5 §). Även väljare som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder inte kan inställa sig i vallokalen får lämna valsedel genom bud (11 kap. 3 §). Som bud får dock inga andra medverka än vissa närmare släktingar, nämligen barn, barnbarn, fader, moder eller syskon eller också väljarens vårdare. Ytterligare en förutsättning är att budet skall ha fyllt 18 år.

Röstning med valsedelsförsändelse som skall lämnas genom make förbereds på följande sätt. Väljaren lägger själv för varje val en valsedel i ett innerkuvert och förseglar detta. Därefter lägger han, i närvaro av ett vittne, innerkuverten i ett särskilt ytterkuvert för valsedelsförsändelse och förseglar detta samt undertecknar en försäkran på heder och samvete att han förfarit på sätt som här beskrivits. Vittnet, som skall ha fyllt 18 år, skall skriftligen intyga att väljaren egenhändigt undertecknat den nämnda försäkran. Väljarens make eller barn eller makens barn får inte vara vittne. Valsedelsförsändelse får anordnas tidigast 24 dagar före valdagen.

Vid röstning genom lantbrevbärare gäller i allt väsentligt samma regler som vid röstning genom äkta make. Lantbrevbärare får inte vara vittne, men skall på ytterkuvertet intyga att han mottagit försändelsen av väljaren.

När släkting eller vårdare medverkar som bud skall både budet och vittnet vara närvarande när väljaren lägger in de iordningställda innerkuverten i ytterkuvert och förseglar detta. Båda två skall också skriftligen intyga att väljaren egenhändigt undertecknat en sådan försäkran som nyss nämnts och att något förhållande som strider mot innehållet i försäkran inte är känt för dem.

Familjelagssakkunniga

En särskild kommitté, familjelagssakkunniga (Ju 1970:52), har till uppgift att verkställa utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. Kommittén skall därvid även behandla vissa frågor om ogifta samboendes rättsliga ställning. I detta sammanhang kommer kommittén att överväga den närmare innebörden av begreppet samboende. Kommittén avser att redovisa bl. a. dessa frågor i sitt huvudbetänkande under hösten 1981.

Vallagskommittén

1978 års vallagskommitté har mot bakgrund av tidigare riksdagsmotioner i ämnet samt vissa oegentligheter i samband med 1979 års val övervägt en

ändring av reglerna för budröstning. Kommittén har därvid inte funnit tillräckliga skäl att nu föreslå någon skärpning av reglerna. Som motivering för denna ståndpunkt anför kommittén i sitt betänkande (SOU 1980:45 s. 152) bl. a. följande:

Väljare som är hänvisade att anlita bud för att lämna sina valsedlar är ofta, på grund av sjukdom eller rörelsehinder, starkt beroende av sin omgivning. Därav följer att de kan ha svårt att stå emot påtryckningar. Av detta skäl är det av särskild vikt att förfarandet vid budröstning utformas så att väljaren skyddas mot obehöriga påtryckningar från mindre nogräknade röstvärvare. Föreskrifterna om budets och vittnets samtidiga närvaro när valsedelsförsändelsen iordningställs samt om väljarens försäkran och de båda övriga närvarandes intyg är, enligt kommitténs mening, betydelsefulla garantier för att detta skydd för väljaren upprätthålls. Från dessa utgångspunkter måste det anses mycket betänkligt och allvarligt om valarbetare, som skett i något av de refererade fallen, närmast vanemässigt åsidosätter vallagens bestämmelser om förfarandet vid budröstning. I och för sig är väl dessa händelser anledning nog att allvarligt överväga skärpning av reglerna om budröstning. Vid genomgång av övriga utredningar har kommittén emellertid fått intrycket att man bland valarbetare, måhända som ett utslag av kampen partierna emellan, utövar en tämligen noggrann kontroll av varandra vad gäller tillvägagångssättet vid budröstning. Kommittén finner också anledning anta att publiciteten kring de ovan refererade fallen leder till skärpt uppmärksamhet och kontroll vad gäller förutsättningarna för budröstning, budets behörighet och förfarandet i övrigt vid röstning med valsedelsförsändelse vid kommande val.

Propositionen

I propositionen ansluter sig föredragande statsrådet till vallagskommitténs bedömning när det gäller reglerna om budröstning.

Utlandssvenskarnas möjligheter att delta i valen

Motionen

I motion 1980/81:646 av Margareta Andrén (fp) och Bonnie Bernström (fp) begärs en översyn av möjligheterna att ytterligare underlätta för utlandssvenskarna att delta i de svenska valen. Motionärerna framhåller att samtliga utlandssvenskar nu har fått möjlighet att rösta i de svenska valen. Många har också utnyttjat denna möjlighet. Motionärerna anser emellertid att det är alltför många som inte kunnat delta i valen på grund av att de bor så långt från konsulaten. Enligt motionärerna vore det kanske möjligt att åtminstone i vissa länder införa ett system motsvarande den poströstning som tillämpas vid röstning inom Sverige. Den röstande skulle, försedd med valkuvert och identitetshandling, inställa sig inför någon funktionär som på fastställt formulär hade att intyga att vederbörande fullgjort sin röstning. Möjligheten att utnyttja Notarius Publicus finns, anför motionärerna, i

synnerhet i USA men även i andra länder. Det är enligt motionärerna också angeläget att de svenska myndigheterna bättre informerar även här hemma om vilka möjligheter som står utlandssvenskarna till buds vid röstning. De anhöriga i Sverige har då möjlighet att förmedla information, material o. d.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 8 kap. 1 § vallagen får den som på grund av vistelse utom riket finner sig vara förhindrad att rösta i sin vallokal rösta hos svensk utlandsmyndighet. Riksskatteverket bestämmer enligt 10 kap. 7 § vallagen i samråd med utrikesdepartementet hos vilka svenska utlandsmyndigheter röstning skall äga rum.

Inför 1976 års val genomfördes vissa lättnader när det gäller möjligheten att rösta utomlands (prop. 1975/76:11, KU 1975/76:43, rskr 1975/76:175). Sålunda vidgades möjligheterna att hos utlandsmyndighet lämna valsedel genom bud. Vidare slopades kravet att man hos utlandsmyndigheten måste förete röstkort. Valtekniska utredningen vars betänkande (SOU 1975:8) Utlandssvenskarnas rösträtt låg till grund för förslagen diskuterade också andra möjligheter för att göra det lättare för utlandssvensken att rösta. Utredningen påpekade att reglerna i vallagen inte lägger hinder i vägen för att särskilda röstmottagningsstationer anordnas utanför myndighetens stationeringsort. I vilken utsträckning så skall ske är enligt utredningen självfallet beroende av dels ekonomiska överväganden, dels en bedömning om det i det särskilda fallet finns ett tillräckligt underlag för en sådan station. Beträffande frågan om information till utlandssvenskarna förutsatte utskottet i sitt betänkande (KU 1975/76:43 s. 3) att de svenska utlandsmyndigheterna skulle få i uppdrag att på lämpligt sätt delta i insatserna på detta område.

Det kan nämnas att kretsen av röstberättigade utlandssvenskar utvidgades inför 1979 års val så att nu samtliga svenska medborgare som någon gång varit kyrkobokförda i Sverige har rösträtt vid val till riksdagen (prop. 1976/77:75, KU 1976/77:31, rskr 1976/77:184). Dessförinnan var rösträtten begränsad till den som varit kyrkobokförd här någon gång under de senaste sju kalenderåren. Rösträtt till kommunala församlingar har endast den som är kyrkobokförd i kommunen.

Från utrikesdepartementet har uppgetts att röstmottagning anordnas vid så gott som alla svenska beskickningar och lönade konsulat samt dessutom vid ett stort antal honorärkonsulat. Särskilda röstmottagningsstationer inrättas därutöver på mer avlägsna orter där större grupper av svenskar vistas. Det kan t. ex. gälla orter där svenska byggnadsföretag är verksamma. En komplikation när det gäller röstmottagning utomlands är att vissa länder inte tillåter röstmottagning för främmande länder på sitt territorium. Så är t. ex. fallet med Schweiz.

Registrering av partibeteckning

Motionerna

I motion 1980/81:861 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c) föreslås att vallagen ändras så att det klart framgår att endast en beteckning i ord kan godtas för registrering av partibeteckning. Motionärerna framhåller att tidigare vallag innehållit en definition av partibeteckning som innebar att beteckningen skulle utgöras av ord. Frånvaron av liknande definition i nu gällande vallag har enligt motionärerna lett till att riksskatteverket ansett sig kunna godta för registrering partibeteckningar som enbart består av bokstavskombinationer. Med den praxis som således utbildats föreligger enligt motionärerna inga hinder för att även sifferkombinationer skulle kunna godtas för registrering, även om något sådant fall ännu inte varit aktuellt. Motionärerna framhåller att det när tidigare bestämmelser ändrades och kravet på "beteckning i ord" uteslöts inte uttalades att det skulle innebära någon förändring av den praktiska tillämpningen. Det är, anför motionärerna, troligt att det enbart var redaktionella skäl som gjorde att tidigare definition inte skrevs ut. Någon förändring i sak var således inte uttryckligen avsedd. Men eftersom det inte finns något uttalande som styrker detta och eftersom nuvarande bestämmelser inte anger hur partibeteckningar skall se ut, har den praxis som nu tillämpas kunnat utvecklas. Motionärerna anser att det är mycket viktigt att reglerna för registrering är sådana att registrerade beteckningar inte kan missförstås eller leda till förväxlingar. Risken för missförstånd och förväxlingar ökar enligt dem otvivelaktigt om man tillåter rena bokstavskombinationer. Som en annan nackdel med registreringen av bokstavskombinationer framhålls att dessa kan spärra möjligheten för nya meningsriktningar att få partibeteckningar som uttrycks i ord registrerade, eftersom initialerna i de ord som man vill använda kan sammanfalla helt eller delvis med en registrerad bokstavskombination. Till detta kommer enligt motionärerna att en partibeteckning i ord ger en bättre information till allmänheten än en bokstavs- eller sifferkombination.

I motion 1980/81:1515 av Lars Werner m. fl. (vpk) tas bl. a. samma problem upp. Enligt motionärerna är gällande bestämmelser för registrering och skydd av partibeteckning inte tillfredsställande. I motionen förordas därför att en översyn av bestämmelserna kommer till stånd. Sålunda bör enligt motionärerna övervägas om nuvarande formulering i vallagen när det gäller risk för förväxling är till fyllest eller behöver preciseras. Oklarhet synes också råda om med partibeteckning skall avses partiets namn eller om även bokstavsbeteckning kan förekomma. Det kan, anför motionärerna vidare, också vara motiverat att undersöka vilka begränsningar som, med beaktande av den fria nomineringsrätten, är möjliga för att undvika att icke registrerad valbeteckning leder till den förväxlingsrisk som myndighet med sitt beslut sökt motverka. Tveksamheter inom myndighet och mellan myndigheter vid

bedömning av partibeteckningars registrering talar enligt motionärerna också för behovet av en översyn.

I motion 1980/81:2145 yrkande 2 av Lars Werner m. fl. (vpk) upprepas kravet på en översyn av reglerna om registrering av partibeteckning.

Gällande bestämmelser m. m.

Bestämmelser om registrering av partibeteckning och anmälan av kandidater finns i 5 kap. vallagen. Genom bestämmelserna öppnas en möjlighet att skydda partibeteckningar vid val. Partiet, dvs. en sammanslutning eller grupp av väljare som uppträder i val under en särskild beteckning, kan registrera beteckningen och anmäla officiella kandidater hos riksskatteverket. Härigenom får partiet skydd mot att andra utnyttjar beteckningen för sina kandidater i valet. Valsedlar med registrerade partibeteckningar måste nämligen som första namn ha någon av de officiella kandidater som en representant för det registrerade partiet har anmält hos riksskatteverket. Annars anses alla namn på valsedeln obefintliga, och rösten tillfaller det registrerade partiet. Sedan ett parti har blivit registrerat, är det skyddat mot att andra registrerar en förväxlingsbar beteckning. En förutsättning för att en partibeteckning skall få registreras är att partiet visar att det har ett visst minsta antal röstberättigade medlemmar.

Vallagen innehåller ingen definition av begreppet partibeteckning. I 1920 års lag om val till riksdagen definierades i 54 § partibeteckning som "partinamn eller annan beteckning i ord för partiet eller för meningsriktning partiet företräder". Definitionen togs bort i samband med ändringar i vallagstiftningen vid den partiella författningsreformen år 1969. Någon motivering härtill redovisas inte i förarbetena (prop. 1968:27, KU 1968:20).

Under senare år har i viss utsträckning förekommit att bokstavskombinationer har registrerats hos riksskatteverket.

Propositionen

I propositionen föreslås vissa ändringar i reglerna om registrering av partibeteckning. Bl. a. föreslås att föreskrivet minimiantal medlemmar uttryckligen skall biträda ansökan om registrering. Vidare utvidgas skyddet för registrerad partibeteckning att gälla även beteckning som har avregistrerats för högst fem år sedan i samband med namnbyte.

Frågan om registrering av bokstavskombinationer m. m. behandlas inte i propositionen.

Besparingar i statens och kommunernas utgifter för de allmänna valen

Motionen

I motion 1980/81:1513 av Daniel Tarschys (fp) föreslås en översyn av vallagstiftningen i syfte att åstadkomma besparingar i statens och kommunernas utgifter för de allmänna valen. Enligt motionären hör svenska val till de dyraste i världen. Valkampanjerna är påkostade. Den administrativa apparaten är omfattande. Det borde enligt motionären inte vara omöjligt att utan skadeverkningar för demokratin nedbringa kostnaderna. Motionären redovisar som exempel på kostnader för val och valkampanjer partiernas utgifter, statens utgifter för tryckning av valsedlar, kommunernas arvoden till valförrättare samt kostnaderna för att hålla postanstalterna öppna på valdagen. Partierna bör enligt motionären utan initiativ från riksdagen kunna komma överens om åtgärder för att begränsa sina kostnader i valrörelserna. När det gäller statens och kommunernas utgifter för de allmänna valen föreslår motionären däremot att riksdagen hos regeringen anhåller om en översyn av vallagstiftningen i syfte att begränsa kostnaderna. En sådan översyn kan enligt motionären lämpligen ske inom vallagskommittén.

Vallagskommittén

Ett av de exempel på kostnader som nämns i motionen, nämligen statens kostnader för tryckning av valsedlar, behandlades av vallagskommittén i dess första delbetänkande (SOU 1978:64) Översyn av vallagen 1. Med anledning av bl. a. tidigare motioner om begränsning av partiernas rätt till kostnadsfria valsedlar övervägde kommittén en sådan åtgärd. Kommittén fann dock inte skäl att föreslå begränsning av den kostnadsfria kvoten valsedlar. Det fanns enligt kommittén fog för att anta att partierna inte beställer fler valsedlar än de anser sig ha behov av i valrörelsen. En begränsning av den kostnadsfria kvoten skulle därför inte kunna genomföras utan att partierna åsamkas betydande ökning av kostnaderna för valmateriel.

Skydd för enskild persons namn

Motionen

I motion 1980/81:2126 av Arne Andersson i Gamleby (s) och Gunnar Olsson (s) anförs att det i valrörelserna under 1970-talet har förekommit allt fler situationer med missbruk av enskild persons namn. En rimlig utveckling borde enligt motionärerna vara att enskild persons namn inte får uppsättas på valsedel utan att personen först har gett sitt medgivande. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till sådan ändring i vallagen som syftar till att förhindra missbruk av enskild persons namn på valsedlar.

Gällande rätt

Varje svensk medborgare har en i grundlag skyddad rätt att få behålla sin politiska åskådning för sig själv. Valen är hemliga. Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen (RF) är vidare varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot tvång att ge till känna sin åskådning i bl. a. politiskt hänseende. Den enskilde har således en absolut rätt att själv avgöra om han offentligt vill tillkännage sin politiska uppfattning. Däremot är han knappast skyddad mot att annan person utger honom för att ha en viss politisk åskådning eller tillhöra ett visst parti. Detta kan ske bl. a. genom att han sätts upp som kandidat på ett partis valsedlar, vilka sedan ges mer eller mindre omfattande spridning. Det har inte ställts något krav på samtycke av den person som tas upp som kandidat för att man på detta sätt skall få utöva den fria nomineringsrätten.

Integritetsskyddskommittén

Integritetsskyddskommittén har haft till uppgift att utreda frågor om förstärkt integritetsskydd på personrättens område. I sitt betänkande (SOU 1980:8) Privatlivets fred har kommittén uppmärksammat den fråga som tagits upp i motionen. Kommittén anför bl. a. följande:

En ur integritetsskyddssynpunkt intressant fråga uppkommer när någon felaktigt uppges ha en viss, t. ex. politisk, åsikt. I samband med allmänna val har förekommit att en persons namn har medtagits på valsedel för parti som han inte sympatiserar med, eller vilket han i vart fall inte är beredd att stödja så uttryckligt. Det har också inträffat att en person i flygblad eller på liknande sätt har framställts såsom tillhörande ett visst parti eller en viss gruppering, fastän det inte förhåller sig så. Sådana uppgifter kan i vissa fall innebära förtal, men oftast torde förfarandet inte vara av denna karaktär. Den som utsätts för dylikt kan uppleva det som obehagligt eller kränkande även om det inte är förtal.

Integritetsskyddskommittén behandlar i betänkandet de problem som är förenade med intrång i privatlivet genom användning och spridning av integritetskränkande material. Inom kommittén har olika meningar kommit till uttryck i fråga om behovet av lagstiftning i detta hänseende. De olika uppfattningarna, i betänkandet kallade lagstiftnings-, sanerings- och ersättningslinjerna, har redovisats vid sidan av varandra. Betänkandet har remissbehandlats. Regeringen har härefter genom beslut den 26 februari 1981 överlämnat betänkandet och remissyttrandena till yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10) för att beaktas vid uppdragets fullgörande.

Vallagskommittén

Även vallagskommittén har tagit upp frågan om skydd för enskild persons namn i samband med val. Kommittén anser i likhet med integritetsskydds-

kommittén att det endast i undantagsfall kan bedömas som förtal när någon tas upp på valsedel för parti vars åskådning han inte delar. Enligt kommittén talar motiven som ligger bakom grundlagsskyddet för åsiktsfrihet också för att en enskild person, som inte offentliggjort sin politiska uppfattning, inte utan samtycke borde få tas upp på valsedel. Liksom de etablerade partierna alltid gör bör enligt kommitténs mening var och en som avser att offentligen sprida valsedlar dessförinnan ha inhämtat samtycke av de personer som tas upp som kandidater. Att uttryckligen föreskriva samtycke som villkor för att valsedlar med en persons namn skall få spridas förutsätter emellertid, framhåller kommittén, ändring i tryckfrihetsförordningen. Det missbruk som hittills förekommit är enligt kommitténs mening inte alls av den omfattningen att det motiverar ett sådant steg. Kommittén anser dock att det kan finnas starka skäl att beakta frågan vid en fortsatt utbyggnad av personskyddet.

Propositionen

I propositionen ansluter sig föredragande statsrådet till vallagskommitténs överväganden i fråga om skyddet för den enskildes politiska åskådning och hans namn.

Dubbelröstning

Motionen

I motion 1980/81:2143 av Anita Persson (s) behandlas möjligheten för den som förtidsröstat att också rösta i vallokalen och därmed ändra sin röst. Motionären framhåller att sådan dubbelröstning hittills har utnyttjats i mycket liten omfattning. Denna möjlighet medför emellertid enligt motionären att arbetet i vallokalen försenas och får till följd ökad arbetstid för valförrättarna med på grund härav ökade kostnader, som kan uppskattas till ca 4 milj. kr. för kommunerna. Från valförrättare och företrädare för valnämnder samt riksskatteverket har framförts krav på att förtidsröstningen görs definitiv. Förtidsröstningsperioden är, anför motionären, emellertid relativt lång. Det kan inträffa sådana händelser som gör att väljare ändrar sin politiska inställning. Därför bör enligt motionären den som förtidsröstat beredas möjlighet att avge en röst som överensstämmer med den politiska uppfattningen på valdagen. En begränsning av rätten att dubbelrösta genom att denna rätt endast får utnyttjas fram till kl. 18.00 valdagen anser motionären kunna införas utan att några större olägenheter uppstår för det fåtal väljare som dubbelröstar. Fördelarna för samhället, med lägre kostnader för valförrättningsarbetet, bör överväga nackdelarna för dem som utnyttjar dubbelröstning. Ett snabbare valresultat skulle också bli följden, vilket framhålls som en klar fördel för det stora antal personer som är

intresserade av valutgången. Ett snabbare valresultat skulle enligt motionären också medföra andra kostnadsbesparingar, bl. a. för Sveriges Television AB.

Gällande bestämmelser

Att väljare röstat på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg hindrar inte att han också röstar i vallokalen på valdagen (12 kap. 5 § vallagen). I sådant fall gäller den röst som lämnats i vallokalen (13 kap. 3 § vallagen). Väljare som förtidsröstat eller som poströstat på valdagen har alltså möjlighet att ändra sitt val genom att rösta även i vallokalen.

Att väljare på detta sätt har möjlighet att dubbelrösta har från valteknisk synpunkt den konsekvensen att poströsterna som skickas ut till vallokalerna för preliminär räkning inte kan läggas ned i valurnorna förrän man med säkerhet vet att väljaren inte kommer att rösta i vallokal, dvs. först när vallokalen stängts. Viss förhandsgranskning av poströsterna får dock ske under pågående röstning i vallokalen (12 kap. 4 § tredje stycket vallagen).

Vallagskommittén

Vallagskommittén har övervägt om möjligheten att dubbelrösta bör slopas eller tidsmässigt begränsas. Kommittén avvisar till att börja med tanken på att helt slopa möjligheten till dubbelröstning. Bl. a. anför kommittén att ett upphävande av rätten till dubbelröstning skulle kunna begränsa förutsättningarna för förtidsröstning. Kommittén finner det också väsentligt att väljare som förtidsröstat inte utestängs från möjligheten att i valhandlingen beakta sådana händelser på det politiska fältet som inträffar omedelbart före valdagen. I fråga om möjligheten att begränsa rätten till dubbelröstning till viss tidsperiod anför kommittén följande:

Om rätten att dubbelrösta skall upphöra viss tid på valdagen bör man vid val av tidpunkt främst se till att väljarna ges rimliga möjligheter att dubbelrösta. Vidare är det önskvärt att tiden sätts så att valförrättarna före vallokalernas stängning hinner pricka av samtliga poströster som skickas ut till vallokalerna och lägga dem i valurnorna. Då kan rösträkningen sätta igång omedelbart efter vallokalernas stängning. Båda dessa intressen borde kunna tillgodoses om rätten att dubbelrösta upphörde t. ex. kl. 15.00. Detta skulle innebära att väljare som inställt sig i vallokal senast vid detta klockslag för att rösta hade rätt att avlämna sin röst i vallokalen även om han dessförinnan röstat t. ex. på postkontor. Valförrättarna skulle alltså inleda den definitiva avprickningen av poströster i röstlängden så snart samtliga väljare som anlänt till vallokalen senast kl. 15.00 hunnit avge sina röster. Som framgått ovan har man emellertid inte med denna lösning angett en generell frist för dubbelröstning. Ibland skulle en förtidsröstande få lämna en röst i vallokal också efter kl. 15.00, nämligen om valförrättarna inte hunnit pricka av hans tidigare röst i röstlängden.

Enligt kommitténs uppfattning kan en ordning med tidsbegränsad dubbelröstning leda till praktiska svårigheter då valförrättarna skall avgöra vilka väljare som har rätt att dubbelrösta. Vidare är det föga tilltalande att det blir helt beroende av slumpmässiga omständigheter, som tiden för utsändning av poströster till valdistrikten och tillströmningen av väljare i vallokalen, i vad mån en väljare får dubbelrösta efter utgången av den i vallagen angivna fristen. Av dessa skäl har kommittén inte funnit lämpligt att föreslå en tidsmässig begränsning av rätten till dubbelröstning.

Propositionen

I propositionen ansluter sig föredragande statsrådet till vallagskommitténs bedömning att rätten till dubbelröstning inte bör avskaffas eller begränsas. I enlighet med kommitténs förslag föreslås en mindre ändring av reglerna i 12 kap. 4 § vallagen om förhandsgranskning av poströster. Genom ändringen får valförrättaren redan vid förhandsgranskningen öppna ytterkuvertet och kan härigenom konstatera i vilka val väljaren har deltagit. Valförrättaren behöver då aldrig i efterhand korrigera den preliminära avprickningen i röstlängden.

Valsystemet vid kommunfullmäktigval

Motionerna

I motion 1980/81:2142 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c) tas upp frågan om en höjning av minimiantalet mandat i kommunalvalkrets från 15 till 20. Motionärerna framhåller att vårt land sedan lång tid tillbaka har tillämpat ett proportionellt valsystem, vilket innebär att partierna får en representation i den församling valet gäller, i princip motsvarande deras andel av väljarkåren. I kommun som inte är valkretsindelad ger enligt motionärerna också nuvarande mandatfördelningsmetod en praktiskt taget fullständig proportionalitet. Annorlunda ställer sig problemet i de f. n. 69 valkretsindelade kommunerna. I dessa kommuner där valen sker i slutna valkretsar är det, anför motionärerna, svårare för mindre partier att erhålla en rättvis representation i kommunen som helhet, särskilt då om valkretsarna har mindre än 20 mandat. Ett sådant förhållande anser motionärerna skapar en växande misstro mot systemet och inte i längden kan försvaras. Enligt motionärernas mening står tre tänkbara lösningar till buds. En lösning är att helt avskaffa valkretsindelningen av kommuner. Mot detta anförs dock att lokala opinioner därmed skulle få mindre möjligheter till representation i kommunfullmäktige. Som ett annat skäl mot en sådan lösning anförs att det är praktiskt olämpligt med alltför långa namnlistor på valsedlarna. En annan lösning är att införa ett valsystem med utjämningsmandat på samma sätt som redan gäller i riksdags- och landstingsvalen. Även denna lösning avvisas då ett sådant system enligt motionärerna torde kräva en småpartispärr. Det alternativ som enligt motionärerna återstår är en höjning av minimiantalet

mandat i valkretsarna såsom vallagskommittén föreslagit i sitt betänkande. Därmed anser motionärerna att en förbättrad proportionalitet åstadkommes samtidigt som möjligheterna att valkretsindela kommuner inte blir alltför begränsade.

Samma förslag om höjning av minimiantalet mandat per valkrets förs fram i motion 1980/81:2144 av Daniel Tarschys m. fl. (fp). Motionärerna framhåller bl. a. att denna lösning förordats av en majoritet (c, fp, s) i vallagskommittén samt att flertalet remissinstanser tillstyrkt förslaget.

I motion 1980/81:2145 av Lars Werner m. fl. (vpk) hävdas att ett system med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat i kretsindelad kommun skulle ge största möjliga rättvisa mellan partierna. Motionärerna anser att ett sådant system ej bör innehålla annan spärreffekt än vad användningen av 1,4 som första divisor vid mandatfördelningen innebär. Motionärerna framhåller att denna ståndpunkt framfördes av vänsterpartiet kommunisternas representant i vallagskommitén.

Gällande rätt

Valen av kommunfullmäktige är, liksom valen till riksdagen och landstingen, proportionella. Vid fördelning av mandaten mellan partierna används den s. k. jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor (14 kap. 15 d § vallagen). Metoden innebär att mandaten tilldelas, ett efter ett, det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Första jämförelsetalet är röstetalet delat med 1,4. De följande jämförelsetalen erhålls genom att partiets röstetal delas med det tal som motsvarar dubbla antalet mandat som partiet har fått, ökat med 1, alltså med 3, 5, 7 osv. Genom att den första divisorn är större än 1, innebär metoden en viss spärr mot småpartier.

För val av kommunfullmäktige skall kommun enligt 2 kap. 9 § vallagen indelas i valkretsar, om det i kommunen finns fler än 24 000 röstberättigade invånare eller om kommunfullmäktige har minst 51 ledamöter. Om antalet invånare i kommunen överstiger 6 000, får kommunen indelas i valkretsar. Annan kommun får indelas i valkretsar endast om synnerliga skäl föreligger på grund av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden.

Valkrets får inte göras mindre än att den tilldelas minst 15 mandat. I den mån det kan ske utan olägenhet skall valkretsindelningen också utformas så att antalet mandat för hela kommunen blir lika fördelat mellan valkretsarna.

Valen av kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner sker i slutna valkretsar. Samtliga mandat besätts alltså med kandidater som har valts i resp. valkrets. Någon särskild småpartispärr finns inte.

I valen till riksdagen och landstingen tillämpas däremot system med endast en viss del fasta valkretsmandat och återstoden utjämningsmandat. Häri-

genom åstadkommes i princip en proportionell fördelning av mandaten inte bara i valkretsen utan i hela riket resp. landstingskommunen. Proportionaliteten begränsas dock genom de särskilda spärrar mot småpartier som gäller.

Tidigare behandling

Frågan om utjämningsmandat i de kommunala valen behandlades av kommunalvalskommittén. Kommittén förslog i sitt betänkande (SOU 1971:4) Kommunala val att ett system med utjämningsmandat och småpartispärr skulle införas vid såväl landstings- som kommunfullmäktigvalen. Förslaget ledde i fråga om kommunfullmäktigvalen inte till lagstiftning. I proposition 1975:101 med förslag till nytt valsystem vid landstingsval, m. m. anförde föredraganden att valsystemet vid kommunfullmäktigvalen redan fyllde högt ställda krav på proportionalitet. Som en ytterligare förstärkning av proportionaliteten föreslogs i propositionen att minimiantalet mandat per valkrets skulle ökas från tio till femton. Propositionen, som föregåtts av en överenskommelse mellan de fyra största riksdagspartierna, antogs av riksdagen (KU 1975:19, rskr 1975:227).

Valsystemet vid kommunfullmäktigvalen har härefter aktualiserats i flera motioner. Sålunda har riksdagen vid 1976/77 och 1978/79 års riksmöten avslagit motionsyrkandena om bl. a. införande av ett system med utjämningsmandat i kommunfullmäktigvalen (se KU 1976/77:23 och 25 samt 1978/79:15 och 31).

Frågor rörande valsystemet vid kommunfullmäktigval togs åter upp i motionerna 1042 och 1563 till 1979/80 års riksmöte. I motionerna begärdes en översyn av valsystemet vid kommunfullmäktigval i syfte att stärka garantierna för proportionalitet vid mandatfördelningen. I den förstnämnda motionen förordades övergång till ett valsystem av samma typ som nu tillämpas i landstingsvalen, och i den sistnämnda motionen föreslogs en höjning av minimiantalet mandat per valkrets i de valkretsindelade kommunerna. Utan att i sak ta ställning till yrkandena i motionerna uttalade utskottet att frågan om det kommunala valsystemet borde bli föremål för utredning av vallagskommittén. Utskottet var inte enigt. I en reservation (7 s) avstyrktes motionsyrkandena. Riksdagen biföll utskottets hemställan (KU 1979/80:43, rskr 1979/80:230).

Vallagskommittén

Kommittén erinrar om att nu gällande regler för val av kommunfullmäktige antogs av riksdagen år 1975 och föregicks av en överenskommelse mellan de fyra största riksdagspartierna. Kommittén har bedömt att rådande system väl motsvarar de krav på proportionalitet som kan ställas. Emellertid är det enligt kommittén möjligt att ytterligare förbättra valsystemet i detta

avseende. Det kan ske antingen genom en övergång till ett kommunproportionellt valsystem med 9/10 av mandaten som fasta valkretsmandat och 1/10 som utjämningsmandat eller genom en höjning av minimiantalet mandat per valkrets. Enligt kommitténs mening är erfarenheterna av den nuvarande ordningen alltför begränsade för att läggas till grund för en så genomgripande förändring som en övergång till ett valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat skulle innebära. För att ytterligare stärka garantierna för en proportionell mandatfördelning föreslår emellertid kommittén att minimiantalet mandat per valkrets skall höjas från 15 till 20 i de valkretsindelade kommunerna. Om förslaget genomförs, blir enligt kommittén 16 av de 69 valkretsindelade kommunerna tvungna att ändra valkretsindelningen eller öka antalet ledamöter i fullmäktige.

Propositionen

I propositionen anför föredragande statsrådet att han trots vissa invändningar som från remissinstanserna har riktats mot kommittéförslaget – bl. a. om risk för försämrat medborgarinflytande på lokal nivå – anser att fördelarna med förslaget väger över de påtalade nackdelarna. Enligt hans mening borde därför förslaget kunna genomföras. Statsrådet framhåller emellertid vidare att ändringar i vårt valsystem traditionellt beslutas i största möjliga enighet. Under behandlingen av ärendet i regeringskansliet har därför kontakt tagits också med företrädare för oppositionen. Enligt statsrådet har det vid dessa kontakter visat sig att det inte går att uppnå någon bredare enighet omkring förslaget att höja minimiantalet mandat i kommunernas valkretsar till 20. Mot denna bakgrund föreslås inte i propositionen någon ändring i det nuvarande valsystemet vid kommunfullmäktigval. Enligt statsrådet bör frågan tas upp till förnyat övervägande sedan ytterligare erfarenheter har vunnits av den nuvarande ordningen.

Valkretsindelningen i Malmöhus län

Motionen

I motion 1980/81:2141 av Bertil Fiskesjö (c) och Sven-Erik Nordin (c) anförs att det i princip torde råda enighet om att valkretsarna skall bestå av geografiskt sammanhängande områden. I ett fall tillämpas inte denna princip. Det gäller valkretsindelningen i Malmöhus län. De fyra städerna Malmö, Lund, Landskrona och Helsingborg är utbrutna ur länet och bildar tillsammans en riksdagsvalkrets medan länet i övrigt utgör en. Motionärerna framhåller att frågan om en förändring av valkretsindelningen i Malmöhus län har utretts av två utredningar som därvid har kommit till samma resultat, nämligen att valkretsindelningen borde ändras så att Malmö kom att utgöra en egen valkrets medan länet i övrigt delades i två valkretsar, en för den södra

delen av länet och en för den norra. Gränsdragningen mellan valkretsarna innebär att fördelningen av de fasta valkretsmandaten blev ungefär lika i de tre valkretsarna. Enligt motionärerna har de politiska partiorganisationerna i länet tillstyrkt den föreslagna lösningen. Också motionärerna anser förslaget väl avvägt och förordar därför att det genomförs.

Gällande bestämmelser

Indelningen i valkretsar för val till riksdagen regleras i 2 kap. 1 § vallagen. Landet indelas i 28 valkretsar. I de flesta fall utgör länet en valkrets. Ett undantag från denna regel gäller emellertid Malmöhus län, som delas i två valkretsar. Den ena valkretsen bildas av Malmö, Helsinborgs, Landskrona och Lunds kommuner (fyrstadskretsen) och den andra av Malmöhus län med undantag av fyrstadskretsen (länsvalkretsen). Bland undantagen märks vidare Stockholms och Göteborgs kommuner, som utgör egna valkretsar inom resp. län samt Älvsborgs län, som delas i två valkretsar. Alla valkretsar i landet utom de två i Malmöhus län utgörs av geografiskt sammanhängande områden.

Verkställda utredningar

År 1974 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet en kommitté, personvals- och valkretsutredningen (Ju 1974:19), för att utreda frågorna om ändrad valkretsindelning och om ökat inslag av personval vid val till riksdagen. I sitt betänkande (SOU 1977:94) Personval och valkretsindelning föreslog kommittén att fyrstadskretsen och länsvalkretsen i Malmöhus län skulle ersättas av tre nya, geografiskt sammanhängande valkretsar. Malmö kommun borde därvid utgöra en valkrets och länet i övrigt delas i en nordlig och en sydlig krets. Vid remissbehandlingen anslöt sig de flesta remissinstanserna till bedömningen att valkretsindelningen i Malmöhus län borde ändras. Meningarna om när en sådan förändring borde genomföras var emellertid delade. Vissa remissinstanser önskade en omedelbar ändring av valkretsarna, andra ansåg att ytterligare överväganden borde föregå ett beslut.

För att finna en lösning som skulle kunna vinna en så bred anslutning som möjligt i frågan om ändrad valkretsindelning i Malmöhus län beslutade regeringen den 29 november 1979 att tillkalla en särskild utredare. Utredaren lämnade i maj 1980 sitt förslag i betänkandet (Ds Ju 1980:3) Valkretsindelningen i Malmöhus län.

Utredaren konstaterade i betänkandet att den nuvarande valkretsindelningen i Malmöhus län inte är ändamålsenlig och att allmän enighet rådde om att en ny indelning borde bygga på enheter som är geografiskt sammanhängande och som helst även har andra gemensamma beröringspunkter, t. ex. naturliga näringsgeografiska samband, överensstämmande statlig adminis-

rativ indelning, gemensam landstingsservice och gemensam kommunal planering.

I betänkandet diskuterades hur stora valkretsarna befolkningsmässigt borde vara, dels i absoluta tal, dels i förhållande till varandra. Personvals- och valkretsutredningen kom i sitt betänkande fram till att valkretsar med ungefär tio fasta riksdagsmandat skulle utgöra en lämplig avvägning mellan de fördelar och de nackdelar som är förknippade med små resp. stora valkretsar. Med utgångspunkt i personvals- och valkretsutredningens överväganden och förslag konstaterade utredaren att det är väsentligt att valkretsarna blir sådana att de varken erhåller ett mycket litet antal eller ett mycket stort antal fasta mandat. I små valkretsar har de mindre partierna svårt att få fasta mandat, vilket allmänt sett anses ofördelaktigt. Om nämligen partier i stor utsträckning blir representerade i riksdagen genom utjämningsmandat, försvagas valrörelsernas karaktär av lokala valkampanjer inom enskilda valkretsar. De mindre partiernas medlemmar och väljare får då också svårt att bedöma effekterna av sina ansträngningar, vilket kan medföra att motivationen för aktiva insatser minskar. Om å andra sidan en valkrets blir mycket stor, kan den lokala förankringen enligt utredaren lätt bli alltför svag. Möjligheterna till kontakt mellan väljare och kandidater försämras. Lokalt avgränsade väljargrupper får svårigheter att utse ledamöter från gruppen eller kommunen, vilket kan få till följd att väljarkåren inte blir rättvisande återspeglad.

Förutom principiella överväganden i fråga om valkretsarnas storlek redovisade utredaren också sin bedömning av hur Malmö kommun borde behandlas i sammanhanget. Enligt utredaren talar mycket starka skäl för att Malmö kommun får utgöra en egen valkrets. Kommunen är tillräckligt befolkningsrik för att bära upp en egen valkrets. I 1979 års siffror skulle antalet fasta mandat bli nio. Om kommunen sammanfördes med andra kommuner till en valkrets, skulle den få ett alltför dominerande inflytande i kretsen. Det borde vidare enligt utredaren beaktas att Malmö kommun står utanför landstinget, något som får till följd att det politiska intresset fokuseras på delvis olika typer av frågor i Malmö och i resten av länet.

Efter att ha övervägt ett flertal alternativ som av olika skäl förkastats som olämpliga stannade utredaren för att föreslå att länet delas in i tre valkretsar, av vilka en skall utgöras av Malmö kommun.

I fråga om de två övriga valkretsarna gjorde utredaren följande överväganden. Det borde skapas en nordlig länsvalkrets och en sydlig länsvalkrets. Till den norra kretsen var det naturligt att föra Bjuvs, Helsingborgs, Höganäs, Landskrona och Svalövs kommuner medan det till den södra kretsen var naturligt att föra Burlövs, Kävlinge, Lomma, Lunds, Skurups, Sjöbo, Staffanstorps, Svedala, Trelleborgs, Vellinge och Ystads kommuner. Tre kommuner återstår då, nämligen Höör, Hörby och Eslöv. Om man bara beaktar sambanden inom länet, borde enligt utredaren de tre kommunerna föras till den södra kretsen. Kommunerna har obestridligen

mera kontakt och samhörighet med Lund än med Helsingborg och Landskrona. Men det finns, anförde utredaren vidare, också nackdelar med en sådan fördelning. De fasta mandaten enligt 1979 års beräkningar skulle bli sju för den norra kretsen och tolv för den södra. En sådan ojämnhet i mandatfördelningen ansåg utredaren i och för sig kunna godtas. Problemet var dock att den norra kretsen skulle bli i minsta laget. Även partier med en relativt stor andel av rösterna skulle få svårt att erövra fasta riksdagsmandat och skulle i viss mån behöva lita till utjämningsmandat för att bli representerade i riksdagen. En sådan ordning ansågs innebära så stora olägenheter att inte något av riksdagspartierna hade velat förespråka denna lösning.

Den lösning som återstod och som utredaren förordade innebär att Höörs, Hörby och Eslövs kommuner förs till den norra valkretsen.

Utredarens förslag innebär sammanfattningsvis att de nya valkretsarna skulle få följande utseende:

Valkrets	Kommuner	Fasta mandat i 1979 års siffror
Malmö kommun	Malmö	9
Malmöhus läns norra valkrets	Bjuv, Eslöv, Helsingborg Höganäs, Hörby, Höör, Landskrona, Svalöv	9
Malmöhus läns södra valkrets	Burlöv, Kävlinge, Lomma, Lund, Skurup, Sjöbo, Staffanstorp, Svedala, Trelleborg, Vellinge, Ystad	10

För att de politiska partierna i sitt nomineringsarbete inför riksdagsvalet år 1982 skall kunna beakta den nya valkretsindelningen föreslog utredaren att de nya bestämmelserna skall träda i kraft den 1 juli 1981.

Vid remissbehandlingen av betänkandet godtog samtliga remissinstanser utredarens förslag. Burlövs kommun anförde dock att den nuvarande valkretsindelningen fungerat tillfredsställande och att kommunen därför inte i första hand funnit anledning att tillstyrka förslaget. Kommunen framhöll emellertid att om önskemålen om sammanhängande valkretsar beaktas är utredningens förslag det lämpligaste. Vidare förordade vänsterpartiet kommunisterna för sin del att länet delas in i följande valkretsar, nämligen Malmöhus läns norra valkrets (Höganäs, Helsingborgs, Bjuvs, Landskrona, Svalövs, Kävlinge och Lomma kommuner), Malmöhus läns mellersta valkrets (Malmö, Lunds, Staffanstorps och Burlövs kommuner) och Malmöhus läns södra valkrets (Ystads, Trelleborgs, Vellinge, Svedala, Skurups, Sjöbo, Hörby, Höörs och Eslövs kommuner). Partiet uppgav emellertid samtidigt att utredarens förslag var det näst bästa.

Regeringens ställningstagande

Regeringen beslöt den 12 mars 1981 att lägga betänkandet Valkretsindelningen i Malmöhus län och remissyttrandena över det till handlingarna. Som motivering anfördes enligt protokollet vid regeringssammanträdet att beslut i frågor som rör valsystemet bör fattas i största möjliga enighet. Vid beredningen av ärendet i regeringskansliet, under vilken kontakt även hade tagits med företrädare för oppositionen, hade det visat sig att någon sådan enighet inte kunde uppnås.

Utskottet

I propositionen föreslås ändringar i vallagstiftningen på grundval av vallagskommitténs betänkande Översyn av vallagen 2. Kommitténs förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Även utskottet kan i allt väsentligt tillstyrka de förslag som läggs fram i propositionen. Utskottet återkommer till vissa detaljer i lagförslagen. I övrigt behandlas i det följande olika vallagsfrågor som har tagits upp i motioner.

Beträffande *vallokalernas öppethållande* föreslås i motion 1980/81:240 att vallokalerna skall hålla stängt två timmar mitt på dagen och i motion 1980/81:866 att vallokalerna skall stängas en timme tidigare än f. n. alltså kl. 19. I den förstnämnda motionen föreslås alternativt att reglerna om *valdistriktens storlek* skall ändras så att valdistrikten görs större. Utskottet vill erinra om att reglerna om vallokalernas öppethållande omprövades och ändrades så sent som inför 1979 års val. Därvid förkortades öppethållandetiden med en timme. Den nuvarande ordningen har alltså prövats vid endast ett val. Utskottet är därför inte berett att förorda någon ytterligare begränsning av öppethållandet. Inte heller beträffande valdistriktens storlek finns enligt utskottets mening skäl att ändra nuvarande regler på sätt som föreslagits. Om valdistrikten generellt görs större, finns risk att detta skulle påverka valförrättningen negativt. Utskottet avstyrker sålunda motionerna.

Reglerna för *budröstning m. m.* tas upp i motionerna 1980/81:489 och 495.

I motion 489 begärs en översyn av reglerna för budröstning och röstning på sjukhus och andra institutioner. Som skäl härtill anförs att det vid 1979 års val på flera platser förekommit otillbörliga förfaranden i sådana sammanhang. Vallagskommittén har mot bakgrund av bl. a. dessa händelser i sitt betänkande övervägt en ändring av reglerna för röstning genom bud. Enligt kommittén är de oegentligheter som förekommit i och för sig anledning nog att allvarligt överväga skärpning av reglerna. Kommittén finner dock anledning anta att publiciteten kring oegentligheterna leder till skärpt

uppmärksamhet och kontroll vad gäller förutsättningarna för budröstning, budets behörighet och förfarandet i övrigt vid röstning med valsedelsförsändelse vid kommande val. Kommittén har därför inte funnit tillräckliga skäl att nu föreslå någon skärpning av reglerna för röstning genom bud. Utskottet delar – i likhet med föredragande statsrådet i propositionen – kommitténs uppfattning. Det kan tilläggas att möjligheten att rösta genom bud, som efter hand utökats, är att se som ett betydelsefullt led i strävandena att så långt möjligt bereda samtliga röstberättigade möjlighet att delta i valen. Budröstningsförfarandet och partiernas värvning av röster måste givetvis klart hållas isär. För röstning på ålderdomshem och andra institutioner inrättas i stor utsträckning särskilda postanstalter. Där så sker torde behovet av budröstning inte vara särskilt stort. Mot bakgrund av det anförda finner utskottet inte att en översyn av det slag som föreslås i motionen f. n. är erforderlig. Motionen avstyrks sålunda.

I motion 495 föreslås att varaktigt samboende skall jämställas med äkta makar vid röstning genom bud. Enligt utskottets mening kan i och för sig skäl anföras för en sådan utvidgning av möjligheten till budröstning. För att detta skall vara möjligt krävs emellertid att begreppet samboende klart definieras. Frågan om en sådan definition övervägs f. n. av familjelagssakkunniga. Enligt utskottets mening bör resultatet av denna kommittés arbete avvaktas innan ställning tas till en sådan utvidgning av möjligheten till budröstning som föreslås i motionen. På grund av det anförda avstyrks motionen.

I motion 1980/81:646 föreslås en översyn i syfte att förbättra *utlandssvenskarnas möjligheter att delta i valen*. Utskottet har för sin del funnit att nuvarande regler för röstmottagning hos utlandsmyndigheter ger goda möjligheter att anordna den röstmottagning som behövs. Något hinder föreligger sålunda inte mot att ordna särskild röstmottagning utanför utlandsmyndighetens stationeringsort. Så har också skett i ganska betydande omfattning. Genom att utnyttja denna möjlighet bör vid behov ytterligare förbättringar kunna göras. Givetvis är det väsentligt att möjligheterna att förbättra informationen till utlandssvenskarna tas till vara. Något särskilt initiativ härom från riksdagens sida anser utskottet dock inte nödvändigt. Motionen avstyrks följaktligen.

I motion 1980/81:861 föreslås att vallagen ändras så att det klart framgår att endast en beteckning i ord kan godtas för *registrering av partibeteckning*. Med bl. a. samma syfte föreslås i motionerna 1980/81:1515 och 2145 yrkande 2 att en översyn görs av reglerna om registrering av partibeteckning. Utskottet delar uppfattningen att endast partibeteckningar i ord bör få registreras. En sådan begränsning fanns tidigare i vallagstiftningen. När den togs bort var avsikten uppenbarligen inte att genomföra någon saklig förändring. För att skapa klarhet i rättsläget och för att minska risken för missförstånd och förväxlingar bör en motsvarande begränsning åter införas. Utskottet föreslår med anledning av motionerna att det i 5 kap. 3 § vallagen tas in en

bestämmelse att ett villkor för registrering är att partibeteckningen består av eller innehåller ord. Förslaget innebär således inte något förbud mot registrering av en partibeteckning i ord där en förkortningsform eller ett tal ingår som en del. Förslag till ändrad lydelse av 5 kap. 3 § jämte en följdändring i 4 § redovisas i *bilaga 1*.

Reglerna om registrering av partibeteckning har i övrigt nyligen setts över av vallagskommittén. På grundval av denna översyn föreslås i propositionen vissa ändringar i syfte att bl. a. stärka skyddet för registrerade partibeteckningar. Utskottet, som inte har något att erinra mot dessa förslag till ändringar, anser mot bakgrund härav att någon ytterligare översyn av reglerna om registrering av partibeteckning inte är påkallad. Motionerna 1980/81:1515 och 2145 yrkande 2 i vad de avser krav på en sådan översyn avstyrks därför.

I motion 1980/81:1513 föreslås en översyn av vallagstiftningen i syfte att åstadkomma *besparingar i statens och kommunernas utgifter för valen*. Utskottet vill framhålla att vallagstiftningen genom vallagskommitténs nu i det närmaste avslutade arbete just har varit föremål för en fullständig översyn. Arbetet har inte direkt varit inriktat på att åstadkomma besparingar. Dock har åtminstone en av de punkter där enligt motionen besparingar skulle kunna göras övervägts. Det gäller kostnaden för tryckning av valsedlar. Utskottet delar i och för sig uppfattningen om det önskvärda i att söka nedbringa kostnaderna för valen. Besparingarna får dock aldrig drivas därhän att rättssäkerheten vid valen äventyras. En eventuell översyn av det slag som föreslås i motionen måste därför göras mycket grundlig. I ett läge där en fullständig översyn av vallagstiftningen just har genomförts anser sig utskottet inte berett att ta initiativ till en sådan utredning. Motionen avstyrks sålunda.

Frågan om *skydd för enskild persons namn* tas upp i motion 1980/81:2126. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till sådan ändring i vallagen som syftar till att förhindra missbruk av enskild persons namn på valsedlar. I likhet med vallagskommittén som behandlat frågan vill utskottet understryka betydelsen av att den som avser att offentligen sprida valsedlar inhämtar samtycke av de personer som tas upp som kandidater. Att direkt föreskriva detta skulle emellertid som vallagskommittén påpekat komma i konflikt med den fria nomineringsrätten. Frågan har också tryckfrihetsrättsliga aspekter. Integritetsskyddskommittén tog upp frågan om skyddet för den enskildes namn på valsedlar m. m. i sitt betänkande (SOU 1980:8) Privatlivets fred. Något direkt förslag till lösning gavs dock inte. Den fortsatta behandlingen av integritetsskyddskommitténs betänkande sker nu i yttrandefrihetsutredningen. Utskottet förutsätter att yttrandefrihetsutredningen behandlar den fråga om skydd för den enskildes namn på valsedlar som motionärerna har tagit upp. Med hänsyn härtill avstyrks motionen.

I motion 1980/81:2143 hemställs att riksdagen beslutar att s. k. *dubbelröstning* endast får ske fram till kl. 18 valdagen. Möjligheten till dubbelröstning innebär att den som förtidsröstat på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg kan ändra sin röst genom att rösta i vallokalen på valdagen. Som en följd av denna möjlighet kan förtidsrösterna inte läggas ner i valurnorna förrän vallokalen stängts. Vallagskommittén har övervägt om man för att kunna lägga ner förtidsrösterna i valurnorna tidigare och därmed få fram ett snabbare preliminärt valresultat bör föreskriva en senaste tidpunkt för dubbelröstning. Kommittén har dock som framgår av den tidigare redovisningen ansett att en sådan ordning skulle innebära praktiska svårigheter för valförrättarna. I propositionen ansluter sig föredragande statsrådet till kommitténs uppfattning. Även utskottet delar uppfattningen och avstyrker motionen. Det bör i sammanhanget noteras att den ändring i 12 kap. 4 § vallagen som i enlighet med kommitténs förslag föreslås i propositionen innebär en viss förenkling när det gäller hanteringen av förtidsrösterna.

I motionerna 1980/81:2142, 2144 och 2145 föreslås ändringar i *valsystemet vid kommunfullmäktigval* i syfte att uppnå bättre proportionalitet. Motionerna 2142 och 2144 innehåller förslag om höjning av minimiantalet mandat i kommunalvalkretsar från 15 till 20. Förslaget överensstämmer med förslag av vallagskommittén. I motion 2145 yrkande 1 hemställs om förslag till ett valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat utan särskild spärregel i kretsindelad kommun.

Ändringar i vårt valsystem beslutas traditionellt i största möjliga enighet. Vid beredningen i regeringskansliet av vallagskommitténs förslag om höjning av minimiantalet mandat i kommunalvalkretsar visade det sig att enighet om förslaget inte kunde uppnås. Förslaget fullföljs därför inte i propositionen. Inte heller utskottet har funnit det möjligt att f. n. genomföra förslaget i motionerna 2142 och 2144 att höja minimiantalet mandat per valkrets från 15 till 20. Utskottet har därvid fäst särskild vikt vid att Stockholms kommun motsatt sig förslaget. Samtidigt har dock utskottet noterat att de tillfrågade remissinstanserna i övrigt i stort sett är positiva till förslaget. Enligt utskottets mening bör förnyade försök göras att åstadkomma en lösning av frågan. Regeringen bör därför på nytt ta upp frågan med sikte på ett förslag till riksdagen i god tid före 1985 års val. Vad utskottet har anfört bör ges regeringen till känna.

Beträffande förslaget i motion 2145 yrkande 1 föreligger inte den bredare enighet som är nödvändig för att förslaget skall kunna genomföras. Motionsyrkandet avstyrks följaktligen.

I motion 1980/81:2141 föreslås en ändring av *valkretsindelningen i Malmöhus län* så att Malmö kommun skulle utgöra en egen valkrets medan länet i övrigt skulle delas i två valkretsar, en för den södra delen av länet och

en för den norra. Förslaget överensstämmer med förslag som har lagts fram dels av personvals- och valkretsutredningen i betänkandet (SOU 1977:94) Personval och valkretsindelning, dels av en särskild utredare i betänkandet (Ds Ju 1980:3) Valkretsindelningen i Malmöhus län. Beslut som rör valsystemet fattas traditionellt i största möjliga enighet. Vid beredningen i regeringskansliet av sistnämnda betänkande visade det sig att någon sådan enighet inte kunde uppnås. Utredarens förslag har därför inte lett till någon proposition till riksdagen. Inte heller vid utskottets behandling av frågan har någon bredare enighet om förslaget nåtts. Förutsättningar föreligger därför inte f. n. att genomföra förslaget. Utskottet utesluter dock inte att frågan tas upp till förnyat övervägande efter 1982 års val. Med hänvisning till det anförda avstyrks motionen.

Utskottet vill slutligen ta upp ett par detaljer i propositionens lagtextförslag. Den första gäller utformningen av besvärsbestämmelserna i de paragrafer i vallagen som föreslås ändrade. Besvärsbestämmelserna har här getts en modernare och mera lättförståelig utformning. I förslaget till ändrad lydelse av 2 kap. 7 § vallagen har dock denna förändring inte genomförts. Enligt utskottets mening bör så ske. Utskottets förslag till lagtext redovisas i *bilaga 1*.

Vidare har utskottet noterat att det i förslaget till ändrad lydelse av 32 a § lagen om församlingsstyrelse kvarstår en terminologisk felaktighet. Sålunda bör i sista stycket i enlighet med den terminologi som nu används i indelningslagstiftningen ordet sammanläggningsdelegerade bytas ut mot indelningsdelegerade. Utskottets förslag till lagtext redovisas i *bilaga 2*.

Propositionens förslag i de delar som inte berörts i det föregående tillstyrks. Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen

1. beträffande *vallokalernas öppethållande och valdistriktens storlek* avslår motionerna 1980/81:240 och 866,
2. beträffande *budröstning m. m.* avslår motionerna 1980/81:489 och 495,
3. beträffande *utlandssvenskarnas möjligheter att delta i valen* avslår motion 1980/81:646,
4. beträffande *registrering av partibeteckning*
   a) med anledning av proposition 1980/81:170 och motionerna 1980/81:861, 1515 och 2145 yrkande 2, de båda senare i nu förevarande del, antar utskottets i bilaga 1 intagna förslag till ändrad lydelse av 5 kap. 3 och 4 §§ vallagen,
   b) avslår motionerna 1980/81:1515 och 2145 yrkande 2 i övrigt,
5. beträffande *besparingar i statens och kommunernas utgifter för valen* avslår motion 1980/81:1513.

6. beträffande *skydd för enskild persons namn* avslår motion 1980/81:2126,
7. beträffande *dubbelröstning* avslår motion 1980/81:2143,
8. beträffande *valsystemet vid kommunfullmäktigval*
   a) med anledning av motionerna 1980/81:2142 och 2144 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
   b) avslår motion 1980/81:2145 yrkande 1,
9. beträffande *valkretsindelningen i Malmöhus län* avslår motion 1980/81:2141,
10. med anledning av propositionen antar utskottets i bilaga 1 intagna förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 7 § vallagen,
11. med anledning av propositionen antar utskottets i bilaga 2 intagna förslag till ändrad lydelse av 32 a § lagen om församlingsstyrelse,
12. i övrigt bifaller de i propositionen framlagda lagförslagen.

Stockholm den 21 maj 1981

På konstitutionsutskottets vägnar
BERTIL FISKESJÖ

Närvarande: Bertil Fiskesjö (c), Hilding Johansson (s), Anders Björck (m), Torkel Lindahl (fp), Olle Svensson (s), Per Unckel (m), Yngve Nyquist (s), Wivi-Anne Cederqvist (s), Kurt Ove Johansson (s), Bengt Kindbom (c), Daniel Tarschys (fp), Kerstin Nilsson (s), Britta Hammarbacken (c), Sture Thun (s) och Allan Ekström (m).

Reservation

beträffande *besparingar i statens och kommunernas utgifter för valen*
av Torkel Lindahl (fp) och Daniel Tarschys (fp) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 27 som börjar "I motion 1980/81:1513" och slutar "avstyrks sålunda" bort ha följande lydelse:

I motion 1980/81:1513 (fp) pekas på tänkbara besparingar i statens och kommunernas utgifter för valen. Utskottet delar motionärens uppfattning om att förenklingar och besparingar bör kunna genomföras utan förfång för demokratin. Den översyn av vallagstiftningen som nyligen avslutats av vallagskommittén har inte varit inriktad på att åstadkomma sådana

besparingar. Utskottet finner därför en ny översyn motiverad. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen beträffande *besparingar i statens och kommunernas utgifter för valen* med anledning av motion 1980/81:1513 ger regeringen till känna vad utskottet anfört om behovet av en översyn av vallagstiftningen.

Särskilda yttranden

1. beträffande *valsystemet vid kommunfullmäktigval* av Anders Björck, Per Unckel och Allan Ekström (alla m) som anför följande:

En förbättrad proportionalitet vid fördelning av fullmäktigemandat i kommuner som är indelade i valkretsar är utomordentligt angelägen. Ett genomförande av det förslag som såväl vallagskommittén som föredragande statsrådet i propositionen ställer sig bakom – dvs. en ökning av minimiantalet mandat per valkrets från 15 till 20 – skulle förbättra proportionaliteten. Det är att beklaga att en bred politisk enighet om detta förslag inte kunnat vidmakthållas.

Ett förverkligande av vallagskommitténs förslag i denna del vore ett steg i rätt riktning, men skulle ändock inte garantera full rättvisa. Ett system också vid kommunfullmäktigvalen med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat är enligt vår mening bäst ägnat att säkerställa en partirepresentation i kommunfullmäktige i överensstämmelse med valresultaten. Detta system tillämpas numera vid såväl riksdags- som landstingsval och skulle vid tillämpning i valkretsindelade kommuner ge samma proportionalitet som i kommuner som endast utgör en valkrets.

2. beträffande *valsystemet vid kommunfullmäktigval* av Torkel Lindahl (fp) och Daniel Tarschys (fp) som anför följande:

Vid val till riksdag och landsting tillämpas ett utjämningssystem som ger en proportionell representation för de partier som vunnit mer än 4 resp. 3 procent av rösterna. I kommunalvalen saknas ännu ett sådant utjämningssystem. Starka skäl talar för införande av ett kommunproportionellt valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat. I vallagskommittén har emellertid träffats en kompromiss mellan socialdemokraterna, centern och folkpartiet enligt vilken minimiantalet mandat per valkrets skall höjas från 15 till 20. Eftersom vi anser oss bundna av denna överenskommelse har vi avstått från att motionera om ett kommunproportionellt valsystem och att reservera oss till förmån för motion 2145 yrkande 1.

3. beträffande *valkretsindelningen i Malmöhus län* av Bertil Fiskesjö (c), Anders Björck (m), Per Unckel (m), Bengt Kindbom (c), Britta Hammarbacken (c) och Allan Ekström (m) som anför följande:

Enligt vår mening är en reform av valkretsindelningen i Malmöhus län mycket angelägen. Det förslag som i anslutning till tidigare utredningsförslag lagts fram i motion 1980/81:2141 bör genomföras. Vi beklagar att det inte, trots en enhällig remissopinion, nu varit möjligt att uppnå en bred politisk enighet omkring detta förslag.

Bilaga 1

Av utskottet föreslagen ändring i propositionens förslag till lag om ändring i vallagen (1972:620)

Nuvarande lydelse	*Av utskottet föreslagen lydelse*
2 kap.	
7 §[1]	
Indelningen i valkretsar bestämmes av landstinget, sedan kommunerna har beretts tillfälle att yttra sig. Mot landstingets beslut får talan ej föras.	
Beslut om indelning i valkretsar meddelas, *om ej regeringen föreskriver annat*, före utgången av oktober året före det år då val av landstingsledamöter första gången skall äga rum enligt den beslutade indelningen.	Beslut om indelning i valkretsar meddelas före utgången av oktober året före det år då val av landstingsledamöter första gången skall äga rum enligt den beslutade indelningen.
Beslut om indelning i valkretsar skall för att vinna bindande kraft prövas och fastställas av länsstyrelsen. *Mot* länsstyrelsens beslut *föres talan* hos valprövningsnämnden genom besvär. *Mot* valprövningsnämndens beslut får *talan ej föras*.	Beslut om indelning i valkretsar skall för att vinna bindande kraft prövas och fastställas av länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut *får överklagas* hos valprövningsnämnden genom besvär. Valprövningsnämndens beslut får *inte överklagas*.
5 kap.	
3 §[2]	
Partibeteckning får registreras, om	
	1. partibeteckningen består av eller innehåller ord,
1. partiet icke utgör underavdelning av politisk sammanslutning,	*2.* partiet icke utgör underavdelning av politisk sammanslutning,
2. partiet visat att det vid registrering för val till riksdagen *har* minst 1 500 röstberättigade medlemmar i	*3. ansökan biträds*, vid registrering för val till riksdagen *av* minst 1 500 röstberättigade medlemmar i

[1] I propositionens förslag har paragrafens sista stycke oförändrad lydelse. I övrigt överensstämmer utskottets förslag med propositionens.

[2] Den föreslagna punkten 1 har införts av utskottet liksom den därav föreslagna nummerändringen i följande punkter. I övrigt överensstämmer utskottets förslag med propositionens.

Nuvarande lydelse

hela riket och vid registrering för val av landstingsledamöter och för val av kommunfullmäktige minst 100 respektive minst 50 röstberättigade medlemmar i den landstingskommun eller kommun för vilken registrering *sökes, samt*

3. partibeteckningen kan *antagas* ej leda till förväxling med beteckning som redan *har registrerats* eller som, med anledning av tidigare gjord ansökan, kan komma att registreras med giltighet för det valet eller för annat val för vilket den nya registreringen enligt 4 § första stycket kommer att gälla.

Av utskottet föreslagen lydelse

hela riket och vid registrering för val av landstingsledamöter och för val av kommunfullmäktige *av* minst 100 respektive minst 50 röstberättigade medlemmar i den landstingskommun eller kommun för vilken registrering *söks,*

4. partibeteckningen kan *antas* ej leda till förväxling med beteckning som redan *är registrerad* eller som, med anledning av tidigare gjord ansökan, kan komma att registreras med giltighet för det valet eller för annat val för vilket den nya registreringen enligt 4 § första stycket kommer att gälla,

5. partibeteckningen kan antas ej leda till förväxling med beteckning som för högst fem år sedan har avförts ur registret efter namnbyte och vars registrering hade sådan giltighet som avses i punkt 4.

I fråga om parti som är representerat i riksdagen gäller inte första stycket 3.

De medlemmar som enligt första stycket 3 biträder en ansökan skall lämna egenhändigt undertecknade förklaringar om detta och därvid uppge personnummer och kyrkobokföringsort.

4 §[3]

Registreras partibeteckning för val till riksdagen, gäller registreringen även för val av landstingsledamöter och kommunfullmäktige i hela riket. Registreras partibeteckning för val av landstingsledamöter, gäller registreringen val i den landstingskommun som anges i registreringsbeslut samt val av kommunfullmäktige i de kommuner som är belägna inom landstingskommunen. Registreras partibeteckning för val av kommunfullmäktige, gäller registreringen val i den kommun som anges i registreringsbeslutet.

[3] Följdändring till ändringen i 5 kap. 3 §: "3 § första stycket 3" i propositionens förslag ändras till "3 § första stycket 4".

Nuvarande lydelse

Avser ansökan registrering för val till riksdagen och är partibeteckningen redan registrerad eller ansökan om dess registrering redan gjord för annat val, får registrering beviljas utan hinder av 3 § *3*, om det parti för vilket registrering sålunda skett eller sökts har lämnat sitt medgivande. Detsamma gäller om ansökan avser registrering för val av landstingsledamöter och partibeteckningen redan är registrerad eller ansökan om dess registrering tidigare gjord för val av kommunfullmäktige inom landstingskommunen. Behörig att lämna medgivande är det ombud som partiet anmält enligt 5 §.

Av utskottet föreslagen lydelse

Avser ansökan registrering för val till riksdagen och är partibeteckningen redan registrerad eller *är* ansökan om dess registrering redan gjord för annat val, får registrering beviljas utan hinder av 3 § *första stycket 4*, om det parti för vilket registrering sålunda *har* skett eller sökts har lämnat sitt medgivande. Detsamma gäller om ansökan avser registrering för val av landstingsledamöter och partibeteckningen redan är registrerad eller ansökan om dess registrering tidigare *är* gjord för val av kommunfullmäktige inom landstingskommunen. Behörig att lämna medgivande är det ombud som partiet *har* anmält enligt 5 §.

Bilaga 2

Av utskottet föreslagen ändring i propositionens förslag till lag om ändring i lagen (1961:436) om församlingsstyrelse

Nuvarande lydelse	*Av utskottet föreslagen lydelse*
32 a §[1]	
Fullmäktige i kyrklig samfällighet *få* besluta att suppleanter *skola* utses för fullmäktige. Antalet suppleanter *bestämmes* av fullmäktige till en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti erhåller i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.	Fullmäktige i kyrklig samfällighet *får* besluta att suppleanter *skall* utses för fullmäktige. Antalet suppleanter *bestäms* av fullmäktige till en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti erhåller *i samfälligheten eller, om regeringen enligt 4 § andra stycket lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval har förordnat att valbarheten skall vara inskränkt till valkretsen*, i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.
När kyrkofullmäktige första gången *skola* utses, fattas beslut enligt första stycket av regeringen, om ej regeringen enligt 6 a § föreskrivit att beslutanderätten i samfälligheten skall utövas av *sammanläggningsdelegerade.*	När kyrkofullmäktige första gången *skall* utses, fattas beslut enligt första stycket av regeringen, om ej regeringen enligt 6 a § *har* föreskrivit att beslutanderätten i samfälligheten skall utövas av *indelningsdelegerade.*

[1] I utskottets förslag har ordet "sammanläggningsdelegerade" i sista stycket bytts ut mot "indelningsdelegerade". I övrigt överensstämmer utskottets förslag med propositionens.

GOTAB 69163 Stockholm 1981